

СЪСТОЯНИЕ И ЗАДАЧИ НА ГЕОГРАФИЯТА НА НАСЕЛЕНИЕТО И СЕЛИЩАТА В БЪЛГАРИЯ¹

Любомир Динев

Още в годините преди освобождението на България, когато в българските земи се създават първите училища на национална и светска основа, и географията заема важно място като учебен предмет. В първите учебници (землеописания) на Неофит Хилендарски и Бозвели (1835 г.), Константин Фотинов (1843 г.), Ботю Петков, Неофит Рилски и др. се отделя твърде много място за населението и селищата в отделните страни, а така също и за нашата страна. Тези описателно-осведомителни знания са били необходими на формиращата се по него време национална буржоазия у нас. Ценни описания за нашите селища се съдържат и в първите самостоятелни предосвободженски трудове на Г. Славчев — «Описание на кааза-та Ески Загра» (Цариград, 1858 г.), д-р Иван Богоров — «Неколко дена разходка по българските места» (Букурещ, 1868 г.), Ст. Захариев — «Географско-статистическо описание на Татарпазарджишкжтж каазж» (Виена, 1870 г.), и др. Това са първите кълнове на географията на населението и селищата, които се създават в един период, през който не може още да се говори за географска наука у нас. Независимо от това сведенията и описанията на българските селища от онова време представляват и до днес важен историко-географски източник за изучаване на населението и селищата в нашата страна.

В първите две десетилетия след Освобождението все още липсва един център за географска наука, който да обединява и насочва географската мисъл в България. Въпреки това в публикациите на Захари Стоянов, Петко Р. Славейков, Константин Иречек, братя Херман и Карел Шкорпил, Васил Кънчов, Любомир Милетич и др. се съдържат много

¹ Доклад, изнесен на Научната сесия по състоянието и проблемите на географските науки и преподаването на географията в НР България, по случай 20-годишнината от социалистическата революция в България и 75-годишнината на Софийския университет «Климент Охридски», състояла се на 29—30. V. 1964 г. Печата се с известни корекции и допълнения.

ценни материали за географията на населението и селищата на България, плод на техни наблюдения и изследвания.

Географията като наука у нас се оформя едва когато през 1898 г. при Софийския университет, наричан тогава Висше училище, се създава Географският институт, възглавен от основоположника на българската география проф. А н а с т а с И ш и р к о в. Снеговата поява на географското поприще географията у нас от школна дисциплина се издига на равнището на университетска наука, трасират се пътищата на научната географска мисъл, оформят се направленията в географията и тяхното по-нататъшно развитие.

Възпитан в духа на немската географска школа на Фридрих Ратцел и Фердинанд Рихтхофен, А. Иширков смята за водеща географска дисциплина антропогеографията, по пътя на която насочва не само своята научноизследователска дейност, но и тази на всички по-сетнешни негови възпитаници. Независимо от методологическите и идеологическите недостатъци в направленията, които проф. А. Иширков утвърждава още в зората на възникването на българската география като наука, той успява да изгради своя школа с ярко проявена насоченост в областта на географията на населението и селищата. Призивът, който той отправя към своите ученици за изучаване на нашите селища, оказва особено въздействие върху научната дейност не само на географите, привлечени на научна работа в университета, но и на голям брой учители по география. Сам А. Иширков публикува няколко студии върху географията на някои наши градове, които стават насърчителен пример и дават насока за работа в областта на поселищната география. За развитието на географията на населението и селищата обаче най-голямо значение изиграва методичната му студия «Упътване за изучаване на селищата в българските земи» (сп. «Училищен преглед», XI, 1906 г., кн. 2), която години наред служи като основно ръководство при регионалните и поселищните проучвания. Това «Упътване» има редица недостатъци поради това, че е построено изцяло на антропогеографска основа. В него не се отчита в достатъчна степен ролята и влиянието на общественно-икономическия фактор при възникването и развитието на отделните селища, а се отдава много по-голямо значение на влиянието на географската среда, на битовите и духовните качества на населението. «Упътването» води до историко-етнографски статизъм, до вулгарногеографски детерминизъм и хорологизъм. При все това написаните под влияние на «Упътването» работи съдържат ценен фактически материал, който има значителна научна стойност и може да се използва и до днес.

Между двете световни войни (1918—1944 г.) географията на населението и селищата, без да се откъсва от антропогеографската основа, поставена от А. Иширков, се разширява и задълбочава. Антропогеографията по това време се отъждествява в голяма степен с поселищните и областно-географските проучвания. Последните представляват тради-

ционна проблематика, в областта на която работят с малки изключения почти всички географи по това време. По своята методология тези проучвания почитват на принципите на географския детерминизъм и на хорологизма и затова не могат да разкрият сложните икономикогеографски взаимозависимости, условията и особеностите в развитието и териториалното разпределение на населението и селищата, на производителните сили.

Увеличеният интерес към поселищногеографските проучвания и разширената антропогеографска основа, върху която се поставят работите на Йордан Захариев¹, Крум Дрончилов² и Иван Батаклиев³, води по необходимост до преоценка на «Упътванията» на А. Иширков. Така през 1928 г. Й. Захариев излезе с ново методическо «Упътване» за антропогеографски проучвания в България (сп. Училищен преглед, прил. към кн. 6), което в същност представлява упътване за антропогеографски проучвания на селищата у нас. Това упътване е твърде разширено, подробно, но по своята същина страда от същите недостатъци, от каквито страда и «Упътването» на А. Иширков. Нещо повече, Й. Захариев изпада в историко-археологически, етнографски и езиково-фолклорен уклон, който пронизва от началото до края всички негови поселищногеографски проучвания.

На следната година Ив. Батаклиев по повод на това «Упътване» излиза със статията «Към въпроса за антропогеографските изучвания в България» (сп. Училищен преглед, 1929 г.), в която критикува Й. Захариев от методологическа гледна точка. В същност Ив. Батаклиев развива по-подробно основите на немската и френската антропогеография, която поставя като изходно начало на поселищногеографските (антропогеографски) проучвания. Като примерна разработка той написва студията «Град Банско» (ГСУ, ИФФ-т, кн. XXV, 1928—1929 г.).

Нова струя в поселищногеографските проучвания десет години по-късно внесе Гунчо Гунчев. Той основа специалното поселищногеографско списание «Архив за поселищни проучвания» (1938 г.). В първия брой на това първо по рода си у нас списание той излезе с програмната статия «Поселищно-географските проучвания в България — постижения и задачи». В нея се прави разбор на постигнатото и се начертават задачите, които стоят пред българските географи във връзка с поселищногеографските проучвания. В основата на тези задачи лежи неизменно антропогеографската методология. Новото в случая е препоръката, която се дава — селищните проучвания да се извършват по поселищни области, по покрайнини, а покрайнина според Г. Гунчев представлява «дружинка от села, която поради физико-

¹ «Кюстендилско Краище», СБНУ, кн. XXXII, БАН, София, 1918.

² «Бурел», Антропогеографски изучвания, ГСУ, ИФФ-т, т. XIX, 1923.

³ «Град Татар Пазарджик», София, 1923, и др.

географски, антропогеографски и исторически причини се чувствува като едно цяло». В съвременен смисъл покрайнините не могат да бъдат отъждествени с икономическите подрайони, не представляват икономически комплекси, а областногеографски единици, чието съществуване е обусловено преди всичко от физикогеографския фактор. Г. Гунчев в случая не се откъсва от антропогеографския принцип, но се приближава повече към френската школа на «географията на човека» на Видал дьо Лаблаш, която развива и приспособява на българска основа. Г. Гунчев прави опит да се задълбочи при поселищногеографските проучвания, за да получи по-вярна картина не само за настоящето, но и за миналото на селищата и покрайнините, които изучава (срв. «Вакарел», ГСУ, ИФФ-т, кн. XXIX, София, 1933 г.). Той постави солидна основа и за изучаване на историческата география на селищата («Изчезналите селища в България», АППр., год. I, кн. 2, 1938).

Антропогеографските идеи на Г. Гунчев залягат като ръководно начало в поселищногеографските проучвания на някои от по-младите български географи, започнали своята географска кариера към края на разглеждания период (И. Пенков¹, Т. Йорданов², Л. Динев³). Техните трудове, засягащи поселищногеографските въпроси (покрайнини и селища), са построени на антропогеографска основа, но в доста голяма степен се засягат и някои икономическогеографски проблеми, по-задълбочено се разкрива историзмът при изясняване възникването и развитието на селищата. В тези работи етнографизмът почти напълно липсва.

В антропогеографски дух са написани и селищните проучвания, отнасящи се до покрайнини (В. Маринов⁴), до типа и физиономията на селищата в България (А. Разбойников⁵), както и тези за положението и разпределението им (Ив. Батаклиев⁶). Те имат описателно-констативен характер и са разработени на антропогеографска основа. Такъв характер имат и изследванията и публикациите на някои немски географи върху географията на селищата, като тези на Н. W i l h e l m ⁷, J. P o h l ⁸ и др.

¹ «Село Казичене», АППр, год. I, кн. 4, 1938; «Град Троян», София, 1941.

² «Село Княз Борисово—Харманлийско», АППр, год. II, кн. 1, 1939.

³ «Покрайнината Доспат», Изв. БГД-во, кн. 7, 1939; «Село Луково — Софийско», Изв. БГД-во, кн. 8, 1941; «Селищната област по Искърския пролом», ГСУ, ИФФ-т, 1943; «Колибарските селища в Средна Стара планина», Изв. БГД-во, кн. X, 1942.

⁴ «Плисковско (Абобско) поле» (1934), «Герлово» (1936), «Дели Орман» (1941), «Авренинско плато» (1940).

⁵ «Видове населени места в България», Изв. БГД-во, кн. 1, 1933.

⁶ «История на заселването и форми на селищата в България», Трудове Статистически и-тут при СДУ, 1936; «Положение и разпределение на селищата в зависимост от земеповърхните форми с оглед към селищата в България», ГСУ, Историко-фил. ф-т, т. XXVII, 1930 г., и др.

⁷ Hochbulgarien. I. Die ländlichen Siedlungen und die bäuerliche Wirtschaft, 1935; II Die Stadt Sofia, 1936.

⁸ Beiträge zur Landes- und Volkskunde des Jantragebietes in Bulgarien, Horn, 1932.

А Иширков трасира пътищата на поселищногеографските проучвания в България. Той трасира и пътищата на изследванията в областта на географията на населението. Неговите студии в тази област не са малко и те са насочени в две направления — едното е свързано с проучванията му върху етническият състав на населението на България и съседните страни, другото — с изследванията му върху гъстотата на населението на България. И в единия, и в другия случай А. Иширков изхожда неизменно от антропогеографски позиции. Въпросите на географията на населението се засягат и във всички поселищногеографски проучвания на селища и покрайнини, но и в отделни монографии (Жечков, «Населението на България», София, 1935). Не остават незасегнати и проблемите на миграционните движения в България. На тях се отделя място не само в поселищногеографските работи, но и в отделни студии (Ив. Батаклиев¹, Д. Яранов², И. Пенков³), в които е събран богат и ценен фактически материал. Голям е броят също на семинарните (дипломните) работи на редица студенти по география 30-те години, проучвали преселническите движения в отделни околии. Тези проучвания почиват на антропогеографско-етнографска осnova. Чрез метода на подробните родови анкети, които се прилага наширско и твърде педантично, се идва, макар и не във всички случаи, до установяване пътищата на миграциите, без обаче да могат да се изяснят истинските причини, които ги предизвикват. В някои поселищногеографски проучвания родовите анкети се фетишизират и вместо да служат като средство за изучаване на миграционните движения, те се превръщат в самоцел на проучванията, без да имат особена научна и практическа стойност (И. Захариев и др.).

Новите обществено-икономически условия, които настъпиха след установяване на народната власт на 9. IX. 1944 г., оказаха силно въздействие върху развитието на всички науки, включително и на географските. Наложилото се коренно и системно методологическо преустройство на диалектико-материалистическа основа оказва влияние по-конкретно и върху географията на населението и селищата. Антропогеографската основа, върху която почиваше и се развиваше тяхната методология, беше ликвидирана. Налагаше се да се изяснят новите

¹ «Binnen und Auswanderungen der Bulgaren und ihre völkische und staatliche Bedeutung», Zeitschr. f. Erdkunde, 9. Jahrg. (1941) H5/6; «Die Wanderungen der Bulgaren in den letzten dreissig Jahren», Zeitschr. f. Geopolitik, 18. Jahrg. (1941), H3 «Bevölkerungsverschiebungen, Wirtschafts und Siedlungspolitik Bulgariens, besonders nach dem Weltkrieg», Leipziger Vierteljahresschrift für Südosteuropa, 3. Jahrg. (1939), № 1.

² «Преселнически движения на българи от Македония и Албания към източните български земи през XV до XIX в.», Сп. «Македонски преглед, год. VII, кн. 2 и 3.

³ «Изселниците от селищата в Ботевградската котловина», Изв. БГД-во, кн. VIII (1940).

методологически основи, от които да се излезе, за да се даде правилна насока в развитието на един отрасъл на географските науки, за който имаше създадена дългогодишна традиция. Това се извърши успоредно с утвърждаването на икономическата география, с изясняването на нейния предмет и нейните задачи. В това отношение огромна помощ българските географи получиха от съветската марксистическа икономгеографска школа, която стана изходно начало за работа през изминатия 20-годишен период. И ако на основните теоретически насоки на икономическата география отправните линии бяха напълно ясни, по отношение на географията на населението и селищата се оказаха много неизяснени въпроси от методологическо и практическо-приложно естество. Географията на населението в Съветския съюз правеше по това време своите първи стъпки. Затова и географията на населението и селищата у нас в първите години след 9. IX. 1944 г. изостана значително както по отношение на своето теоретическо развитие, така и по отношение на научноизследователската и практическо-приложната работа. Вниманието не само на по-старите, но и на по-младите икономгеографи в началото беше насочено главно към проблемите на икономическата география на производството, към икономгеографското райониране, а въпросите на географията на населението и селищата останаха встрани от тяхното внимание. Затова и броят на публикациите по въпросите на географията на населението и селищата в първите години след 9. IX. 1944 г. е малък. Разработени бяха само някои въпроси, свързани с проблемата за гъстотата на населението и миграционните движения в България (Л. Динев¹), географията на селищата в района на град Перник (И. Пенков²), и някои други по-малки публикации за отделни селища, поместени в сп. «Географски преглед». Във всички тези работи проличава ясно тенденцията да се скъса с антропогеографските методи, а проблемите да се трактуват от позициите на марксистическата икономическа география. За развитието на географията на населението и селищата след 9. IX. 1944 г. спомогна твърде много включването в университетските планове на специални четения по география на населението и селищата в България, а след обособяването на икономгеографски профил при специалността география в Софийския университет «Климент Охридски» — и на предметите география на населението и селищата и методика на икономгеографското изследване, които продължават да се четат и до днес.

През последните десетина години и особено напоследък интересът към географията на населението и селищата се засили отново. Редица наши икономгеографи насочиха вниманието си към изучаването на

¹ «Преселнически движения в Дунавска България от началото на XIX в. до днес, сп. «Училищен преглед», год. 46, кн. 3 (1947); «Гъстота на населението в България», Географски преглед, год. II (1947) и др.

² «Стопанско-географска характеристика на района Драгичево—Перник—Батановци», ГСУ, ИФФ-т, 1948.

проблемите на географията на населението и селищата на България. Разнообрази се твърде много и тематиката. Това, разбира се, не е случайно. То стои в тясна зависимост с все по-широкото утвърждаване на географията на населението и селищата в Съветския съюз, с увеличаване на теоретическите и специалните публикации и провеждането на редица съвещания, на които бяха обсъждани голям брой въпроси. Стана напълно ясно, че географията на населението и селищата представлява особено клон на икономическата география, който има своя собствена, ясно определена тематика, свои собствени практически задачи и своя методика.¹

Съвременната тематика и проблематика на географията на населението и селищата у нас не е много разнообразна, но става все по-актуална, насочена все повече и повече с лице към практиката и социалистическото строителство. Направеното, макар и малко, в тази насока открива добри перспективи. Те трябва да бъдат обаче широко използвани, но за съжаление не са използвани напълно. За това има и субективни, и обективни, причини. От една страна, българските икономгеографи не сме създали още стил в своята работа, не съсредоточаваме своите усилия в определени сектори и често пъти поради малкия ни брой сме принудени да се занимаваме с разрешаването на различни проблеми, при което изпадаме неминуемо в своего рода икономгеографски универсализъм. У мнозина от нас все още съществува неверие в собствените сили, страх от участие в разрешаването на практическо-приложни задачи, свързани безспорно с много повече усилия и отговорности. Това неверие за съжаление се предава и на нашите ученици. От друга страна, на нас се гледа от отговорни лица и институции все още с недоверие поради непознаване същността на съвременната методология на географските науки въобще и в частност на икономическата география. Това безспорно е неправилно. Мина отдавна времето, когато географията беше описателна и номенклатурна наука, когато беше в истинския смисъл на думата «землеописание». Наша задача трябва да бъде час по-скоро да преодолеем както субективните, така и обективните трудности и преди всичко всемерно да разясняваме огромното практическо-приложно значение, което се отдава не само в Съветския съюз и другите социалистически страни, но дори и в напредналите капиталистически страни на географските науки, широкото въвлечане на географите за разрешаване на сложни комплексни задачи. Това еднакво важи както за икономическата география, така и за географията на населението и селищата.

По география на населението у нас сега се работи главно в три направления, които с право са тясно свързани с проблемите на населението на нашата страна. Едно от тях засяга проблемата за териториал-

¹ В. В. Покшишевский — География населенных и населенных пунктов, Советская география, М., 1960; Содержание и основные задачи географии населения, География населения в СССР, М., 1964.

4 Известия на Българското географско дружество, т. V

ното разпределение и гъстота на населението в България. В тази насока излязоха някои публикации. Работи се и във връзка с написване раздела «Население» от втория том на монографията География на България — Икономическа география (БАН, 1961), придружен от нова карта за гъстотата на населението на България по данни от преброяването на населението през 1956 г. (Л. Динев). Проблемата за териториалното разпределение и гъстотата на населението се свързва и с изработването на съответни карти за изменение на териториалното разпределение и гъстотата на населението, предназначени за Националния географски атлас (Л. Динев, Н. Мичев). Във връзка с това бяха обработени голям брой изходни материали, дискутиран бе и въпросът за най-целесъобразна методология и методика за представяне гъстотата на населението.

На второ място, бе поставена на разглеждане и проблемата за изчисляване перспективния брой на населението у нас. Разработването на тази проблема има извънредно голямо практическо-приложно значение във връзка със задачите на районното териториално планиране. Този въпрос бе актуално третиран при изчисляване перспективния брой на населението на София във връзка с изработване Общия градоустройствен план (Генералния план) на София, приет от Министерския съвет през 1961 г. (Л. Динев и др.). Методологически и методически принос има и специално публикуваната статия по този въпрос от Н. Мичев¹.

На трето място започна разработването и на проблемата за изясняване състоянието, развитието и териториалното разпределение на трудовите ресурси в отделни райони на България. Публикувана беше студия, в която се разглеждат трудовите ресурси в Ловешката приградска зона (И. Велчев, З. Борисов, К. Кръстев²), втора студия — за състоянието на трудовите ресурси в Пернишки окръг (Л. Динев, Ив. Велчев, З. Борисов, К. Кръстев³) и са под печат от същите автори и други работи за трудовите ресурси на селските селища на Видинско⁴ и Ихтиманско⁵. Във всички случаи изследването на трудовите ресурси е свързано с поставени задачи от съответни ведомства (Окръжен народен съвет — Ловеч, Институт по районно планиране — София, Комитет по труда и цените — София).

¹ «По въпроса за перспективното изчисление на населението на нашите селища», Изв. БГД-во, кн. II, 1959.

² «Ловешка приградска зона. Икономгеографско проучване с оглед на състоянието и разпределението на трудовите ресурси», ГСУ, БГГФ, т. 55, 1962.

³ «Структурни особености, разпределение и проблеми на трудовите ресурси от селата на Пернишки окръг», ГСУ, ГГФ, т. 57, 1964.

⁴ Л. Динев, И. Велчев, З. Борисов, К. Кръстев — По някои основни икономгеографски проблеми на трудовите ресурси във Видинско, ГСУ, ГГФ, т. 58, 1965.

⁵ И. Велчев и З. Борисов — География на населението в Ихтиманско, Изв. БГД-во, т. V, 1965.

По география на селищата се очертават също три направления на работа — първото е свързано с монографично изучаване на отделни български селища, второто засяга проблемата за типологията на селищата в България и главно проблемата за пръснатите селища и третото — проблемата за класификацията на градовете в нашата страна.

В продължение на няколко години бяха отпечатани доста монографични работи за нашите градове. Всички те са плод на непосредствени проучвания. За съжаление само малък брой от тези монографични изследвания (като Вазовград от И. Пенков¹, град Мездра от М. Мичев², град Самоков от Св. Кираджиев³, град Червен бряг от К. Кръстев⁴) излязоха в нашите научни издания. Останалите монографии за градовете, като Търново (1957) от И. Пенков и Ив. Велчев, Димитровград (1957) от В. Велев, Русе (1959) от В. Дойков, Варна (1960) от Т. Христов, Плевен (1962) от И. Пенков, Сливен (1963) от Св. Кираджиев и др., бяха издадени в Географската библиотека на Българското географско д-во и трябваше наред с третирането на чисто научни географски проблеми за тези градове да се засягат и някои по-популярни въпроси, свързани с тях.

Типологията на нашите селища се изучава отдавна. Сега обаче се постави ударението върху изучаването на пръснатите селища, особено с оглед на разрешаването на проблемата за тяхната трансформация и групиране. Тази проблема не може правилно да бъде разрешена без предварително изследване на причините за възникването и развитието на тези селища. В тази насока въз основа на своите стари и някои нови проучвания работи Л. Динев⁵. И. Пенков проучи конкретно проблемата за пръснатите селища в Смолянско⁶, а Н. Мичев изследва със същата насоченост пръснатите селища в средните части на Предбалкана⁷. Задачата е трудна. Тя изисква много усилия, но същевременно от практическо-приложна гледна точка е много актуална, тъй като пръснатите селища са рожба на капиталистическия начин на производство и тяхното съществуване при условията на социализма

¹ Ив. Вазов, Сборник по случай 100 години от рождението му, БАН, София, 1950.

² «Град Мездра» (Стопанскогеографско проучване), ГСУ, БГГФ, т. 49, София, 1956.

³ «Проблеми в икономгеографската структура и облик на град Самоков», сп. «История и география», кн. 5, 1959.

⁴ «Икономгеографска характеристика и проблеми на гр. Червен бряг», ГСУ, БГГФ, т. 56, София, 1963.

⁵ «Искърски пролом», София, 1958; «Стара планина», София, 1962.

⁶ «Върху някои икономгеографски проблеми на населението и селищата в Смолянска околия», ГСУ, БГГФ, т. 53, 1960; «Относно пръснатите селища в България», Изв. БГД-во, т. XII, 1959.

⁷ Стопанскогеографски проблеми на колибарските селища в Средна Стара планина, Изв. ГИ БАН, т. 9, 1965.

се явява нецелесъобразно, те наминуемо следва да отмрат. Това обаче не трябва да става стихийно, а планомерно и целенасочено.¹

Проблемата за класификацията на селищата стоеше пред българските географи още в миналото, при господството на антропогеографията у нас. Направените опити за класификация на селищата и особено на градовете на антропогеографска основа от гледна точка на съвременната наша марксистическа географска методология нямат научна стойност и затова бяха отхвърлени. В своите лекции и публикации И. Пенков в работи върху тази интересна проблема и пълен завършек на своите усилия за функционална и числена класификация на нашите селища (градове и села) той даде във втория том на монографията География на България — Икономическа география (1961)². В последно време Ив. Велчев направи на свой ред опит за функционална и числена класификация на нашите градове, като се позовава на многоброен цифров материал за тяхната професионална структура от преброяването през 1956 г. и на числени данни за броя на населението на градовете от различните преброявания.³ Въпросът за функционалната и числената класификация, направена от двамата автори, е дискусионен помежду им. Независимо от това с изследванията в тази насока се поставя сериозно начало не само за изясняване на този въпрос, но и за по-детайлно изследване на отделните групи селища от икономическа гледна точка, което има важно практическо-приложно значение. Пътят е открит пред нас и вече е направен първият опит за детайлно разглеждане на проблемата за малките градове в България (Ив. Велчев (и М. Мичев)⁴. Излезе и критична студия за нарастването и географското разпределение на градското население и градовете (И. Пенков и Е. Лозанов)⁵.

В областта на географията на населението и селищата интерес представляват излезлите напоследък студии и статии на някои икономисти (М. Енев⁶ и М. Атанасов)⁷.

¹ Срв. Л. Динев, И. Пенков, Н. Мичев — Пръснатите селища в България, Проблеми на географията в НРБ, 1964.

² Вж. и «Die Siedlungen Bulgariens, ihre Entwicklung, Veränderungen und Klassifizierung, Geogr. Berichte», Mitteil. d. Geogr. Gesellsch. d. DDR, H.17, Potsdam, 1960.

³ «По въпроса за функционалната структура на градовете в България с оглед на тяхната класификация», ГСУ, ГГФ, т. 56, 1963; «Нарастване, количествена класификация и географско разпределение на градовете в България», Сб. в чест на И. Захариев, София, 1964.

⁴ «Функционална класификация на малките градове в България», Проблеми на географията в НРБ, 1964.

⁵ «По въпроса за нарастването и географското разпределение на градското население и градовете в НРБ за 20 г. социалистическо строителство», ГСУ, ГГФ, т. 57, София, 1964.

⁶ «Градовете и селищата до 1980 г.», «Раб. дело», бр. 284 от 11. X. 1962 г. и др.

⁷ «Нарастване на градското население у нас», Сп. Иконом. мисъл, кн. 3, 1963.

Развитието и състоянието на географията на населението и селищата в България показва ясно, че в тази насока българската география има дългогодишна традиция. Нашето наследство от периода преди 9. IX. 1944 г. наистина почива на широка антропогеографска основа и от теоретическа гледна точка не е издържано. Но то е богато на фактически материал, който заедно с рационалните зърна в някои трудове могат да се използват при една нова, марксистко-ленинска трактовка.

Направеното от българските икономгеографи за 20 години народна власт в областта на географията на населението и селищата показва, че все още този клон на икономическата география не е достатъчно укрепнал и утвърден, за да има онова значение и да може да играе оная роля, която практиката и социалистическото строителство изискват от него. Налага се да се използва направеното и да се положат още по-големи усилия за теоретическото и практическо-приложното утвърждаване на географията на населението и селищата като един широко развит и действен клон на икономическата география, какъвто той е в Съветския съюз и в някои други социалистически страни. В това отношение пред българските икономгеографи стоят за разрешаване редица важни и отговорни задачи. Те ще допринесат не само за издигането на географията на населението и селищата у нас на по-високо теоретическо равнище, но и за по-пълното ѝ използване при разрешаване на практическо-приложни проблеми в социалистическото ни строителство през годините на Генералната перспектива.

Тези задачи на географията на населението и селищата в България ние виждаме групирани в следните няколко точки:

1. Изясняване и разработване принципите и методологията на географията на населението и селищата като икономическа географска дисциплина и разкриване нейните практическо-приложни задачи, свързани със социалистическото строителство на нашата страна и по-конкретно с разрешаването на градоустройствени проблеми, с проблемите на районното териториално планиране, перспективното планиране на производството и развитието на производителните сили; усъвършенстване на научноизследователските методи.

2. Изучаване проблемите на териториалното разпределение и гъстотата на населението в България.

3. Изследване географията на трудовите ресурси, тяхното рационално използване и перспективно планиране.

4. Изучаване географията на миграционните движения и връзката им с териториалното разпределение на производството.

5. Изследване перспективния брой на населението в отделни селища и райони във връзка с решаването на проблемата за по-правилно разпределение на производството.

6. Изследване типологията на селищата и по-специално на пръснатите селища с оглед на тяхното по-правилно градоустройствено развитие и прегрупиране.

7. По-нататъшно разработване и усъвършенствуване класификацията на градските и селските селища с оглед на правилното изработване на перспективните им районни планове. Разработване проблемата за трансформация на големите селски селища в градски селища.

Изследване икономгеографските проблеми на малките, средните и големите градове с оглед на тяхното перспективно развитие.

8. Комплексно изследване на географията на населението и селищата в отделните райони, подрайони и микрорайони. Разкриване районообразуващото значение на населението и селищата с оглед на по-правилното разграничаване на таксономичните единици при икономгеографското райониране.

ZUSTAND UND AUFGABEN DER SIEDLUNGS- UND BEVÖLKERUNGSGEOGRAPHIE IN BULGARIEN

L. Dinev

(Zusammenfassung)

Auskünfte und Schilderungen über die Bevölkerung und Siedlungen in Bulgarien werden in einigen Abhandlungen noch vor der Befreiung (1878) begegnet. Sie erweitern sich wesentlich in den ersten zwei Jahrzehnten freien Lebens. Erst nach dem Jahre 1898, als das Geographische Institut an der Universität in Sofia gegründet wird und die Grundlagen der Geographie als eine Wissenschaft bei uns hingelegt werden, beginnt auch die Entwicklung der Siedlungs- und Bevölkerungsgeographie. Während der ganzen kapitalistischen Periode befindet sie sich unter dem völligen Einfluss der Anthropogeographie.

Nach dem Jahre 1944 wurde eine gründliche methodologische Umgestaltung auf einem dialektisch-materialistischen Grund aller geographischen Wissenschaften, einschliesslich der Siedlungs- und Bevölkerungsgeographie, vollbracht. Auf diesem Gebiet ist die wissenschaftliche Forschungsarbeit nach einer Forschung der territorialen Verteilung und Dichtigkeit der Bevölkerung in Bulgarien, nach einer Festlegung der perspektivischen Anzahl der Bevölkerung einzelner Siedlungen, nach einer Erläuterung des Zustandes, der Entwicklung und territorialen Verteilung der Arbeitsressourcen, der Typologie der bulgarischen Siedlungen, der zahlmässigen und funktionellen Klassifikation der Städte gerichtet.

Das Vollbrachte von den bulgarischen Geographen für 20 Jahren der Volksregierung auf dem Gebiet der Siedlungs- und Bevölkerungsgeographie zeigt, dass dieser Zweig der ökonomischen Geographie noch nicht genug gekräftigt und bestätigt ist, um diejenige Bedeutung zu haben und diejenige Rolle zu spielen, die von ihm die Praxis und der sozialistische Aufbau fordern. Es ist erforderlich noch grössere Bemühungen für die theoretische und praktisch angewandte Bestätigung der Siedlungs- und Bevölkerungsgeographie als ein weit entwickelter und tätiger Zweig der ökonomischen Geographie zu legen.

Die Aufgaben der Siedlungs- und Bevölkerungsgeographie in Bulgarien sieht der Autor in folgenden Punkten angeordnet:

1. Erläuterung und Bearbeitung der Prinzipien und der Methodologie der Siedlungs- und Bevölkerungsgeographie als eine ökonomgeographische Disziplin und Blosslegung ihrer praktisch-angewandten Aufgaben, verbunden mit dem sozialistischen Aufbau unseres Landes und konkreter mit der Auflösung der städtebaulichen Probleme, mit den Problemen der Rayon-territorialen Planung, der perspektivischen Planung der Produktion und Entwicklung der Produktionskräfte; Vervollkommnung der wissenschaftlichen Forschungsmethoden.

2. Studieren der Probleme der territorialen Verteilung und der Dichtigkeit der Bevölkerung in Bulgarien.

3. Forschung der Geographie der Arbeitsressource, ihre rationelle Ausnutzung und perspektivische Planierung.

4. Studieren der Geographie der Migrationsbewegungen und ihre Beziehung zu der territorialen Verteilung der Produktion.

5. Forschung der perspektivischen Anzahl der Bevölkerung in einzelnen Siedlungen und Bezirken in Verbindung mit der Auflösung des Problems für eine richtigere Verteilung der Produktion.

6. Forschung der Typologie der Siedlungen und spezieller der zerstreuten Siedlungen mit Rücksicht auf ihre richtigere städtebauliche Entwicklung und Umgruppierung.

7. Eine weitere Bearbeitung und Vervollkommnung der Klassifikation der Stadt- und Dorfsiedlungen mit Rücksicht auf die richtige Ausarbeitung ihrer perspektivischen Pläne. Bearbeitung der Probleme für Umwandlung der grossen Dorfsiedlungen in Stadt-siedlungen. Untersuchung der ökonomgeographischen Problemen der kleinen mittleren u. großen Städten mit Rücksicht ihrer perspektiven Entwicklung.

8. Komplexforschung der Siedlungs- und Bevölkerungsgeographie in den einzelnen Rayon, Subrayon und Mikrorayon. Blosslegung der rayonbildenden Bedeutung der Bevölkerung und der Siedlungen mit Rücksicht auf die richtigere Abgrenzung der taxonomischen Einheiten bei der ökonomgeographischen Rayonierung.